

Koleksiyonundan Belgelerle Rauf Yekta Bey'in Halk Müziği Çalışmaları

Celal Volkan KAYA¹

Özet

Türk müzikolojisinin öncü isimlerinden Rauf Yekta Bey'in müziğin çeşitli alanlarına dair araştırma ve incelemelerinin bulunduğu bilinmektedir. Rauf Yekta Bey'in üzerinde durduğu alanlardan birisinin halk müziği olduğu bilirse de kendisinin konuyla ilgili çalışmaları yeterince araştırılmış değildir.

Halk müziği eserlerinin derlenmesi gerektiğini Türkiye'de öne süren ilk müzik insanı olan Rauf Yekta Bey'in bu konuda yazdığı bazı fikir yazılarının yanı sıra Darülelhan'ın derleme anketi ve birinci derleme gezisine katıldığı, bu çalışmalarla ilgili yayınlara katkıda bulunduğu da bilinmektedir. Bununla birlikte, özellikle anket ve alan çalışmasına dair belgelerin yakın zamana kadar incelemeye kapalı olmasından dolayı, Rauf Yekta Bey'in halk müziği üzerindeki fiili çalışmalarının detaylarıyla incelenmesi mümkün olamamıştır.

İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı bünyesinde kurulmuş olan Osmanlı/Türk Müziği Araştırmaları Grubu'nun (OTMAG) Rauf Yekta Bey'den intikal eden müzik koleksiyonu üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda gün yüzüne çıkarak bir kısmına *Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikaları* adlı yayında yer verilen anket ve alan çalışmasına dair belgeler, bu bildirinin ana konusunu oluşturmaktadır. Rauf Yekta Bey'in halk müziğine ilişkin ilk yazıları ele alınarak Darülelhan'daki halk müziği çalışmalarından önceki konumu belirtildikten sonra, söz konusu belgelerin içeriği ve kapsamı üzerinde durulacaktır. Mevcut halleriyle bir yığın şeklinde muhafaza edilen belgelerin tanımlanması ve ilişkilendirilmesine yönelik görüşler önerilecektir. Söz konusu belgelerin Rauf Yekta Bey'in müzik yaşamındaki yeri tartışılacak, ayrıca Darülelhan ile İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın halk müziği çalışmalarına getireceği yeni bilgilerin de üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Müziği, Derleme Gezisi, Rauf Yekta Bey, Darülelhan, İstanbul Belediye Konservatuvarı.

¹ Yazma Eser Uzmanı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, celalvolkankaya@gmail.com

Rauf Yekta Bey's Folk Music Studies With Documents From His Collection

Abstract

It is known that Rauf Yekta Bey, one of the pioneers of Turkish musicology, has researched and studied on various fields of music. Although it is known that one of the areas Rauf Yekta Bey focused on is folk music, his studies on the subject have not been thoroughly examined.

It is also known that Rauf Yekta Bey, who is the first musician in Turkey to suggest that folk songs should be compiled, had participated in Darülelhan's survey and first field trip, and contributed to publications related to these studies, as well as some of his opinion articles on this subject. However, it has not been possible to examine Rauf Yekta Bey's actual works on folk music in detail, especially since the documents on the survey and fieldwork were closed to research until recently.

The documents related to the survey and the fieldwork, which was revealed as a result of the studies carried out by the Ottoman/Turkish Music Research Group (OTMAG), established within the Istanbul Technical University Turkish Music State Conservatory, on the music collection inherited from Rauf Yekta Bey, and a part of which was included in the publication named *Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikaları*, constitute the main subject of this paper. After discussing Rauf Yekta Bey's first writings on folk music and stating his position before the folk music studies in Darülelhan, the content and scope of these documents will be emphasized. Opinions will be proposed for the identification and association of documents kept in their current form as a stack. The place of these documents in Rauf Yekta Bey's musical life will be discussed, and new information on Darülelhan's and Istanbul Municipal Conservatory's folk music studies will also be emphasized.

Keywords: Turkish Folk Music, Field Trip, Rauf Yekta Bey, Darülelhan, Istanbul Municipal Conservatory.

Giriş

Türk müzikolojisinin öncü ismi Rauf Yekta Bey (1871-1935), 1898 yılında kaleme aldığı bir makalesiyle Türkiye’de halk müziği derleme çalışmalarının başlatılması gerektiğine ilk kez dikkat çeken müzik insanıdır (Kaya 2014: 5). Rauf Yekta Bey’in henüz tamamı tespit edilememiş olan çok sayıdaki makalesinden bazılarının halk müziğine ilişkin olduğu bilinmektedir.² Fakat kendisinin halk müziğiyle ilgili esas çalışmaları, mensubu olduğu Darülelhan’ın (1923-1926; daha sonra İstanbul Konservatuarı) başlattığı halk müziği derleme ve yayın faaliyeti içerisinde görülmektedir. Türkiye’de halk müziği derleme çalışmalarını başlatan kurum olma sıfatını taşıyan Darülelhan’ın (Kaya 2019: 10) 1924 yılında yaptığı anket çalışmasıyla elde edilen notalar, Rauf Yekta Bey’in editörlüğüyle yayımlanmıştır (Yekta 1926a; 1926b). Söz konusu anket çalışmasının başarılı bulunmaması üzerine 1926 yılında başlatılan alan araştırmalarının ilkine katılan (Demirci[oğlu] 1947a: 2-3) ve büyük ihtimalle ilk kez Anadolu’daki müzik yaşantısını yerinde inceleme imkânı bulan Rauf Yekta Bey, bu incelemesinin sonuçlarını müstakil olarak yayımlamamıştır. Darülelhan ve İstanbul Konservatuarı tarafından yayımlanan halk müziği nota fasikülleri (*Anadolu Halk Şarkıları* 1927a; 1927b; 1927c; 1928a; 1928b. *Halk Türküleri* 1929a; 1929b; 1929c; 1929d; 1929e; 1930; 1931) içinde yer alan notalarda Rauf Yekta Bey’in katkısını belirleyebilmek ise, eldeki literatürle mümkün görünmemektedir. Darülelhan ve İstanbul Konservatuarı’nın halk müziği nota fasiküllerinde, esas olarak, müzik eserlerine ait notaların arka arkaya sıralanması ve bunların ait oldukları şehirlerin adlarının belirtilmesiyle yetinilmiştir. Çok az notada ise kaynak kişi adı bulunmaktadır. Bazı fasiküllerde, kurum mensubu bazı müzik insanların yazdığı önsözler bulunmakla birlikte, bu metinler de yayımlanan notaların kimden, hangi suretle, kim tarafından elde edildiğini, çalışma yapılan bölgelerdeki halk müziği geleneklerine dair detayları aktarmaktan uzaktır. Bu dönemde yapılan diğer bazı yayınlarda ([Gazimihal] 1928a; 1929) konuya dair bazı detaylar bulmak mümkün olmakla birlikte bunlar da tatmin edici değildir. Konuyu aydınlayabilecek belgelerin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ne Darülelhan ve İstanbul Konservatuarı’ndan intikal eden kurumsal arşivde bulunması mümkündür. Ancak, her ne kadar söz konusu sesli ve yazılı arşiv üzerinde çalışmalar yapıldığı ifade edilse de (Bezirci 2020: 170-172), özellikle yazılı arşiv malzemeleri kütüphane katalogunda yer almamakta ve kullanıma kapalı tutulmaktadır. Dolayısıyla, Rauf Yekta Bey’in Darülelhan’da yaptığı halk müziği araştırmalarının arka planının incelenmesine olanak sağlayacak kurumsal arşive erişme imkânı bugün için bulunmamaktadır.

² Rauf Yekta Bey’in makalelerine ilişkin en kapsamlı liste için bkz. Erguner 2003: 69-81. Ayrıca bkz. İhsanoğlu 2003: 216-233.

İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı (İTÜ TMDK) bünyesinde faaliyet gösteren Osmanlı/Türk Müziği Araştırmaları Grubu'nun (OTMAG) Rauf Yekta Bey'den kalan yazılı koleksiyon üzerinde gerçekleştirdiği kataloglama ve inceleme çalışması³ sırasında, Rauf Yekta Bey'in Darüelhan'da gerçekleştirdiği halk müziği çalışmalarına dair dokümanlara rastlanmıştır. Bu çalışma sonucunda yayımlanan seçme katalogda bu dokümanlardan bazıları tanıtılmış ve içerikleri aktarılmıştır (Doğrusöz 2018: 135, 192-199, 216-223). Böylece, halk müziği eserlerini derleyip yayımlamaya yönelik olarak Darüelhan'ın anket (1924) ve birinci derleme gezisine (1926) dair bazı orijinal belgeler ilk defa gün yüzüne çıkmıştır. Bu bildiriye, söz konusu katalogda yer verilen belgeler incelenerek Darüelhan'ın halk müziği çalışmalarında Rauf Yekta Bey'in katkıları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Darüelhan'ın Halk Müziği Derleme Çalışmaları ve Rauf Yekta Bey

Halk müziği eserlerini derlemenin lüzumuna 1898 gibi oldukça erken bir tarihte değinen Rauf Yekta Bey'in ve ardından gelen diğer müzik insanlarının fikirleri, dönemin aydınları arasında her ne kadar kabul görmüş ve yerleşmiş olsa da; Cumhuriyet'in ilanına kadar, bu fikirlerin hayata geçirilmesi imkânı doğmamıştır (Kaya 2019: 10). Cumhuriyet'in ilanı ile hemen hemen aynı günlerde yeniden yapılandırılan Darüelhan (Erdem 2012: 27-28), bir anket düzenleyerek, halk müziğini derleme çalışmalarına başlamıştır. Fikrî temellerin hazır olması, siyasi otoritenin yönlendirmesi ve Darüelhan'ın yönetimine halk müziği derlemelerini önceleyen bir idarecinin gelmesi gibi etkenlerin bir arada toplanması, kurumun birkaç yıl içinde yoğun bir faaliyete girmesini sağlamıştır (Kaya 2024). Bu dönemde Darüelhan'da "Türk Musikisi Nazariyatı" ve "Şark Musikisi Tarihi" derslerinin hocalığını sürdüren Rauf Yekta Bey (Özcan 2007: 468), Türkiye'nin müzikbilim bakımından nadir yetiştirdiği değerlerden birisi olarak, yıllar önce yapılmasını önerdiği halk müziği araştırmalarının yayımlanması görevini üstlenmiş, Darüelhan'ın yaptığı ilk alan araştırmasına katılmayı da ihmal etmemiştir. 1926 yılının yaz aylarında yapılan ilk derleme gezisinden bir süre sonra Darüelhan, İstanbul Konservatuvarı'na dönüştürülmüş; kurumda Türk müziği eğitimine son verilmiş ve Rauf Yekta Bey de yeni kurulan "Alaturka Musiki Tasnif ve Tespit Heyeti" reisliğine getirilmiştir (Erdem

³ Söz konusu inceleme, Rauf Yekta Bey'in torununun oğlu merhum Cem Yektay'ın, nezdindeki koleksiyonu İTÜ OTMAG üyelerine cömertçe sunması sayesinde gerçekleşebilmiştir. İlk ayağı İTÜ TMDK Müdürlüğü, ikinci ayağı İTÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen "Rauf Yekta Bey'in Kütüphanesinde Bulunan Yazmalar Üzerine Kataloglama ve İnceleme Çalışması" başlıklı proje kapsamında, 2015-2016 yıllarında aralıklarla devam eden ve sekiz iş günü süren çalışmaya grup koordinatörü Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz ile Prof. Dr. Ali Ergur, Dr. Öğr. Üyesi Dilhan Yavuz, Dr. Öğr. Üyesi Duygu Taşdelen, Dr. Mustafa Erkan, Demet Uruş Kır, Ani Arsu, Salih Demirtaş ve Celal Volkan Kaya katılmıştır. İnceleme ve katalog hazırlamanın yanı sıra bazı belgelerin üzerinde çalışılmasına ve yayımlanmasına müsaade eden Cem Yektay'ı saygı ve rahmetle anıyorum. Çalışmaya dair detaylar için bkz. Doğrusöz, Yavuz, Demirtaş ve Kaya 2024.

2012: 33; Doğrusöz 2018: 186). Bu dönüşümün ardından İstanbul Konservatuvarı 1927-1929 yıllarının yaz aylarında üç derleme gezisi daha yapmışsa da, bunlara Rauf Yekta Bey katılmamıştır (Demirci[oğlu] 1947c: 2; 1947d: 3).

Rauf Yekta Bey'den intikal eden koleksiyonda, anket çalışması ve birinci derleme gezisine ilişkin dokümanları içeren zarflara rastlanmıştır. Bunlardan birisi, koleksiyonu muhafaza görevini üstlenen Yavuz Yektay ve Cem Yektay'ın hazırladığı listede D-1 koduyla tanımlanmıştır. Bu zarfta, Rauf Yekta Bey'in 1926 yılında yapılan derleme gezisinde tuttuğu notları içeren bir defterin yanı sıra anket çalışması ve derleme gezisine dair çeşitli notalar, not kâğıtları, mektuplar, kupürler ve fotoğraflar yer almaktadır. Ayrıca, bazı basma nota fasikülleri de aynı zarfta muhafaza edilmektedir. Bu zarfta yer alan ve defter haricinde kalan her türlü dokümanın toplam adedi 57'dir. Adı geçen listede A-152 koduyla tanımlanan zarfta ise 26 adet fotoğraf bulunmaktadır. Bunların 22 adedinin 1926 yılındaki alan araştırmasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Yektay ve Yektay [t.y.]: [102]-[105], [167]). İTÜ OTMAG'ın yaptığı kataloglama ve inceleme çalışması sonucunda meydana getirilen *Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikaları* adlı seçme katalogda halk müziği çalışmalarına ilişkin olarak yer verilen belgeler de bu iki zarftan seçilmiştir (Doğrusöz 2018: 135, 192-199, 216-223). Her iki zarfın içeriği incelendiğinde; bunların büyük çoğunluğunun 1924 yılında yapılan anket ve 1926 yılında yapılan alan araştırmasıyla ilgili olduğu, istisnai olarak bazı halk müziği notalarının ve ilgisiz fotoğrafların herhangi bir sebeple bu zarflara dahil edildiği anlaşılmaktadır.

Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda yer alan D-1 ve A-152 kodlu zarflarda yer alan dokümanların incelenmesiyle, Darülelhan'ın yayınlarında yer almayan birçok belgenin burada mevcut olduğu, yayınlarda yer alan belgelerden bir kısmının orijinallerinin de yine burada bulunduğu göze çarpmaktadır. Fakat önemle vurgulanması gereken bir husus, söz konusu iki zarfta yer alan belgelerin, Darülelhan'ın adı geçen iki çalışmasıyla ilgili tüm yönleri kapsamadığıdır. Diğer bir deyişle Rauf Yekta Bey'in belgeleri yalnızca, kendisi için meydana getirdiği veya edindiği notları, müsveddeleri ve aldığı kopyaları içermektedir.⁴

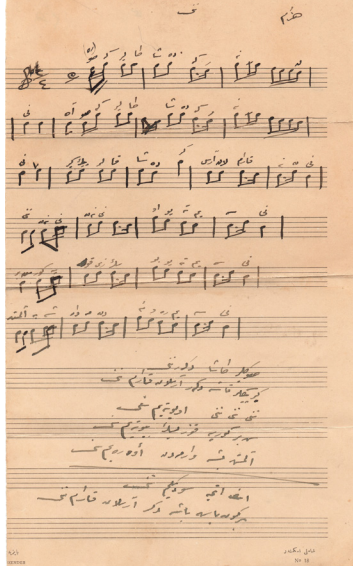
Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikaları'nda Yer Verilen Halk Müziği Dokümanları

Rauf Yekta Bey'den günümüze kalan koleksiyona ilişkin İTÜ OTMAG tarafından yapılacak yayın türünün “seçme katalog” olarak belirlenmesi, araştırma grubunu, halk müziğine ilişkin belgelerin içinden de bir seçki yapmak zorunluluğunda bırakmıştır. Yapılan seçkinin, anket çalışmasını ve ilk alan araştırmasında gidilen şehirleri temsil etmesine gayret edilmiştir.

⁴ Bu belge topluluğunun bir kitap halinde yayımlanarak Rauf Yekta Bey'in halk müziğine ilişkin faaliyetlerinin gün yüzüne çıkarılması, merhum Cem Yektay'ın önemle üzerinde durduğu konulardan birisiydi. Belgelerin tamamı, Yektay'ın da arzusuna uygun olarak, yakında tarafımca yayımlanacaktır.

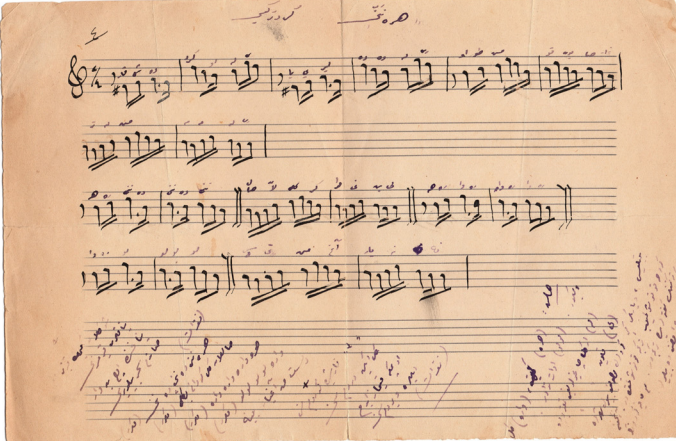
Darülelhan'ın 1924 yılında gerçekleştirdiği anket çalışması için hazırlanan matbu anket formları Anadolu'daki çeşitli merkezlere gönderilmiş ve doldurularak tekrar Darülelhan'a ulaştırılması istenmiştir ("Halk Şarkıları" 1924: 40-41. Ayrıca bkz. Fındıkoğlu 1952: 50-51). Gelen cevaplarda yer alan notalar Rauf Yekta Bey tarafından Darülelhan adına yayına hazırlanmıştır (Yekta 1926a; 1926b). Bu notaların kimler tarafından yazılarak Anadolu'dan gönderildiği henüz ortaya çıkmadığı gibi, gönderilen anket formlarının doldurulmuş örnekleri de görülememiştir. Anketlerde yer alan birçok soruya karşılık Anadolu'dan gönderilmiş olması gereken cevaplara ilişkin Rauf Yekta Bey'in yayına hazırladığı nota fasiküllerinde bilgi bulunmamaktadır.

Darülelhan'ın 1924 yılında düzenlediği halk müziği anketine dair Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda bulunan belgeler, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gönderildiği anlaşılan bazı türkü notalarını içermektedir. Bu notalardan biri, *Nenni* başlığını taşıyan bir türküye aittir (Şekil-1; Doğrusöz 2018: 192). Notanın başlığında türkünün hüzzam makamında olduğu belirtilmiştir. Bu notanın kim tarafından ve nereden gönderildiğini tespit edecek herhangi bir veriye rastlanamamışsa da, Rauf Yekta Bey'in editörlüğünü üstlendiği halk müziği nota yayınlarda söz ve ezgi bakımından bu türküye benzeyen iki farklı nota yayımlanmıştır (Şekil-2, Şekil-3; Yekta 1926a: 13, 21). Katalogda yer verilen notanın üzerinde Rauf Yekta Bey'in kaleminden çıkmış bazı küçük düzeltmelerin de bulunduğu görülmektedir. Bu notanın, Rauf Yekta Bey'in farklı kişiler tarafından mükerreren gönderildiğini söylediği (Yekta 1926a: 6) türkülerden birisine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil-1

olarak gönderilen notada makam veya usul belirtilmemekle birlikte Rauf Yekta Bey'in türküyü uşşak makamında ve sofyan usulünde yayınladığı görülmektedir (Şekil-5; Yekta 1926b: 41). Orijinal notada yer alan açıklama metnine, yayında yer verilmediği anlaşılmaktadır.

Şekil-4

آطنه

کوروش قسبی

دی نه وه ده زلی بی یا دی له و آ کورد ده شی قار عساره : مرفیان

دی له مه مه شی لیر له تر عار صهان یو قو شی مو طود او

ده واده حالی بن فی دا گر عی لان صال فی تنه ده فی تنه ده

نه نه یارغ آ من فی دس لولولو لوده واده واده

قارشیه کورد اولری بائیمیر دوه لری
 ایلور مسد قونون صاغار ترلوسه کوملری
 کوردنه فی دهنه فی دهنه فی هره واره
 واره واره لولولور دست صایغارنه

سوکله کیمک قیزه یا قاری قیزی
 باغش وارج بده وار صا ریم کیمیلدی
 قارشیه کورد سسی منلی ائمه دوردم سن
 او بجه قیزا ریم ایلره ویردم سن
 نغمات نغمات نغمات

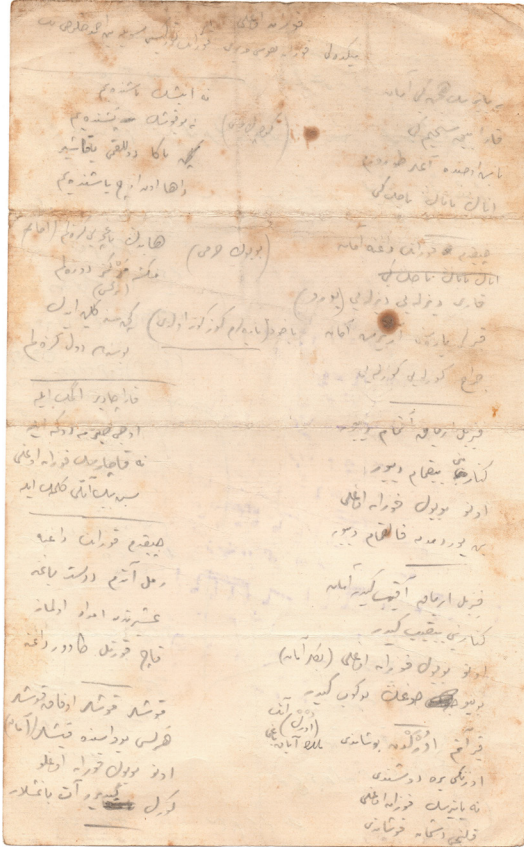
Şekil-5

Darülelhan'ın düzenlediği anket çalışmasının, Rauf Yekta Bey'in öngördüğü şekilde yetersiz kalması üzerine (Yekta 1923), 1926 yılının yaz aylarında bir halk müziği derleme gezisi düzenlendi. Bu geziye Yusuf Ziya Demircioğlu, Dürrü Turan ve Ekrem Tektaş'la birlikte katılan Rauf Yekta Bey (Demirci[oğlu] 1947a: 3), her ne kadar gezi dönüşünde yayın yapmamış, hatta bilindiği kadarıyla gazetecilere demeç dahi vermemiş olsa da, alan araştırmasında edindiği bilgi ve belgeleri koleksiyonunda muhafaza etmiştir.

1926 yılında yapılan derleme gezisine ilişkin olup Rauf Yekta Bey'den kalan koleksiyonun seçme kataloğunda yer alan belgelerden biri, Darülelhan'ın derleme gezilerinde ilk tespit ettiği türküye dairedir. Literatürde sıkça tekrarlanan bu olaya dair Yusuf Ziya Demircioğlu, şu bilgileri aktarmıştır ([Gazimihal] 1928a: 158):⁵

İlk merhalemiz Adana oldu. Adana'da ilk tespit edilen eser, meşhur Kozanoğlu'dur. Kozan'da evvelce nüfus müdürlüğü eden Sazcı Hulusi Bey'den hem saza, hem de plağa aldık. Halk şarkıları mecmualarımızın birinci numarasında çıkan Kozanoğlu'ndan kısmen farklıdır. Abdülaziz devrinden evvelki Kozan derebeylerine aittir.

Derleme heyetinin alanda ilk karşılaştığı türkü olan *Kozanoğlu* türküsünün sözleri, Rauf Yekta Bey tarafından not edilmiştir. 10 dörtlükten oluşan sözlerin başlığı *Kozanoğlu* olarak verilmiştir (Şekil-6; Doğrusöz 2018: 194). Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda, *Kozanoğlu* başta olmak üzere derleme ekibine çeşitli türküler seslendiren Ahmet Hulusi Bey'in fotoğrafları da bulunmaktadır (Şekil-7, Şekil-8; Doğrusöz 2018: 216-217).

Şekil-6

⁵ Ayrıca bkz. Şenel 1987.

Şekil-7

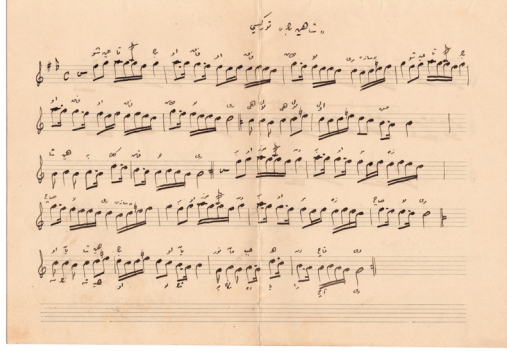

Şekil-8

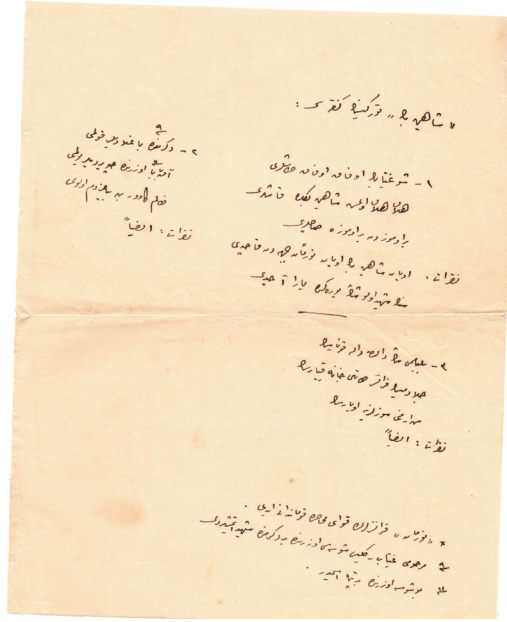
Adana’da çalışmalarını tamamlayan Darüelhan derleme heyeti, ikinci durak olarak Gaziantep’e gitmiştir. Literatürde Gaziantep’te yapılan çalışmalara dair verilen bilgiler birkaç kısa cümleden ibarettir ([Gazimihal] 1928a: 164-165; Demirci[oğlu] 1947b: 3). Bu ildeki çalışmaya dair Rauf Yekta Bey’in koleksiyonunda birçok belge bulunmakla birlikte, seçme katalogda yer verilen belgeler, gezi esnasında temas kurulan kişilerle daha sonra da mektuplaşmanın sürdüğünü göstermesi bakımından ilgi çekicidir. “Gaziantep İdare Heyeti Başkanlığı Ahmet Tevfik”⁶ imzasıyla gönderilen bir mektuba ekli olan notalarda

⁶ Ahmet Tevfik Bey hakkında, imzasında yer alan bu resmî unvanın dışında, bilgi bulunamamıştır.

yedi türkü yer almaktadır. Bunlardan birisi olan *Şahin Bey Türküsü*'nün notası ve sözleri, seçme kataloğa alınmıştır (Şekil-9, Şekil-10; Doğrusöz 2018: 196).

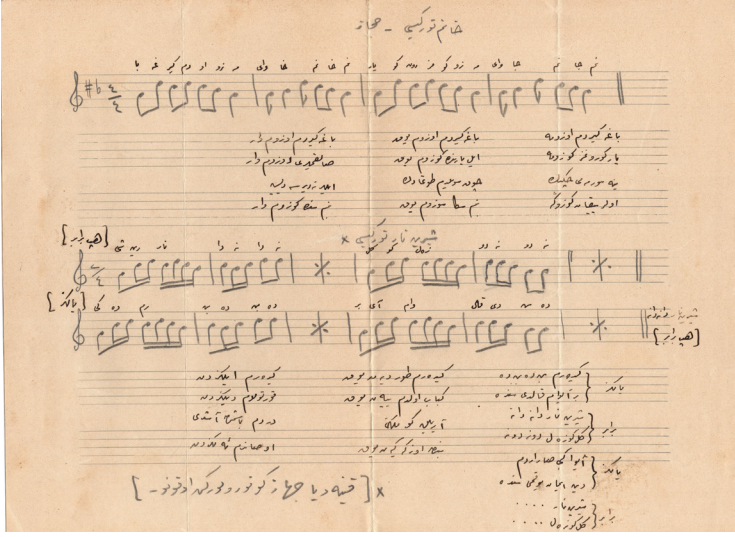

Şekil-9

Şekil-10

Üzerinde imza bulunmayan ve herhangi bir mektuba ekli olmayan, ancak Ahmet Tevfik Bey'in yukarıda yer verilen yazısıyla birebir örtüşen bir başka nota kâğıdı da Rauf Yekta Bey'in koleksiyonundan naklen seçme kataloğa aktarılmıştır. Bu nota kâğıdında yer alan üç türküden *Hanım Türküsü* ve *Şirin Nar Türküsü*'ne yayında yer verilmiştir (Şekil-11; Doğrusöz 2018: 195).

Şekil-11

Gaziantep'ten sonra Şanlıurfa'ya doğru yola çıkan derleme heyeti, yol üstünde bulunan Birecik'te bir günlüğüne çalışmıştır ([Gazimihal] 1928a: 165). Burada yapılan çalışmaya dair Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda çok az belge görülebilmiştir.

Birecik'ten sonra Şanlıurfa'ya varan heyet, şehirde 16 gün kalarak en uzun süreli çalışmayı burada gerçekleştirmiştir ([Gazimihal] 1928a: 165). Rauf Yekta Bey'in halk müziği dosyalarında görülen en çok belge, fotoğraf ve not da Şanlıurfa'ya aittir. Şehirdeki makam geleneğine yönelik son derece dikkat çekici kayıtlar tutan Rauf Yekta Bey'in müsvedde niteliğindeki bu notlarını içeren defter,⁷ katalogun çerçevesini aşan ayrı ve kapsamlı bir değerlendirmeyi gerektirdiğinden dolayı oldukça sınırlı bir şekilde tanıtılabilmiştir (Doğrusöz 2018: 135). Seçme katalogta örnek olarak verilen dört sayfalık tıpkıbasım görsellerinin birincisinde *Urfa Marşı* adını taşıyan iki farklı eserin melodisi Hamparsum notasıyla yazılmıştır (Şekil-12, Şekil-13).⁸

⁷ Söz konusu defterde, derleme gezisi boyunca diğer şehirlerde tutulan çeşitli notlar da bulunmaktadır.

⁸ Bu yazıda yer alan belgelerdeki Hamparsum notasıyla yazılmış kısımları Avrupa notasına çeviren Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz'e burada tekrar teşekkürlerimi sunarım.

Urfa Marşı

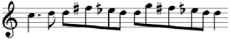
Şekil-12⁹Diğer Urfa Marşı
HüseyinîŞekil-13¹⁰

⁹ Bu eserin, *Şanlurfa Divan Ayağı* başlığını taşıyan, Orhan Subay'ın Aziz Çekirge'den derleyip Hamdi Özbay'ın notaya aldığı bir başka yazımı için bkz. TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: 416.

¹⁰ Bu eserin, *Saz Havası (Hüseyinî Gezinti)* başlığını taşıyan, Aziz Çekirge'den derlenmiş bir başka yazımı için bkz. TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: 89.

Urfa Marşı adlı eserlerin ardından, şehirdeki makam tanımlamalarına dair Rauf Yekta Bey'in notlarından birisi yer almaktadır:¹¹

Nevruz ile hüseyni arasındaki:

Nevruz gibi bir başlangıç ile karcıgar çeşnişiyle düğâhta karar eder.

Hüseyni ise, ancak diye gerdaniyeden başlayarak arasında hicaz makamı yaparak karcıgar gibi düğâhta karar eder ki, gayet küçük bir farktır!

Defterden seçilen diğer tıpkıbasım görselinde ise, Rauf Yekta Bey'in "Urfa Musikisi" başlığı altında yaptığı makam ve seyir tariflerinden örnekler bulunmaktadır:

Rast

Evvla bizim rast makamı çeşnişiyle başlayıp rastta kalır. Sonra suzinak makamına geçer ve yine dönüp rastta, rast makamında karar kılar.

Ve sonra meyanında mahur makamı icra edip rast makamı gibi karar kılar. Ve buna rast derler ki bizimkinden farkı yok gibidir.

Divan

Evvla hüseyni perdesinden hüseyni makamını icra eder ve düğâh perdesinde karar kılar (sesi müsait ise tiz hüseynidenden başlar). Bir nevi Urfa ağzı taksimdir. Bir gazel üzerine okunur.

Saniyen acem perdesinden bayati çeşnişiyle terennüme başlayınca buna tecnis derler. Ve nihayet hüseyni makamı çeşnişiyle düğâhta karar kılar. Ve tecnis de bitti.

Nevruz

Bizim suzinak makamının zemini nağmelerinden mürekkeptir, yani neva ile gerdaniye arasında şeddinden hicaz makamı icra eder. Ve sonra fa# ve mi# ile düğâh üzerinde karcıgar çeşnişiyle düğâhta karar kılar.

Ali Ezber: Nevruz İçinde

Tiz neva yahut gibi bir nağme ile nevruga ittisal peyda edip yine karcıgar nağmeleriyle düğâhta karar kılar.

¹¹ Rauf Yekta Bey makam ve seyir tariflerinde Hamparsum notası kullanmıştır (Doğrusöz 2018: 135).

İbrahimî

İbtida tiz hüseyini, tiz acem nağmelerinden başlayarak şeddinden bayati makamı gibi muhayyer perdesinde karar kıldıktan sonra gibi şeddinden bir acem perdesiyle bayati ve uşşak çeşnisiyle neva üzerinde karar kılar.

Hille

İki makam birbirine idgam olunarak bu suretle birbirinden hille olunur: Eğer hanendenin sesi fevkalade müsait ise tiz gerdaniye perdesine de basarak gibi basar amma çeşnisini vererek nevada uşşak ve bayati çeşnisiyle karar kılar. Ve sonra İbrahimîye ve daha sonra Ali Ezbere ve nihayet Nevruza avdet edip düğâhta karar kılar.

Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda, Darüelhan'ın birinci derleme gezisi esnasında Şanlıurfa'da çekilmiş birçok fotoğraf bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Ekrem Tektaş ile Hafız Nuri Efendi,¹² Halilürrahman Camii İmamı Zeki Efendi ve Derviş Efendi'nin ses kayıt cihazı başında bulunduğu fotoğrafın orijinalidir (Şekil-14; Doğrusöz 2018: 218). Bu fotoğraf ilk kez Gazimihal tarafından yayımlanmış ([Gazimihal] 1928a: 175) ve daha sonra birçok yayında alıntılanmıştır. Bir başka fotoğrafta ise İmam Zeki Efendi ile Hafız Nuri Efendi birlikte görülmektedir (Şekil-15; Doğrusöz 2018: 217). Üçüncü bir fotoğrafta da yine aynı kişilerle, kim olduğu tespit edilemeyen dördüncü bir kişi daha yer almaktadır (Şekil-16; Doğrusöz 2018: 218). Aynı kimselerle birbirinden farklı ortamlarda çekilmiş fotoğraflar, Darüelhan'ın derleme gezisinde Şanlıurfa'da tespit edilen türkülerin ve diğer müzikal bilgilerin kaynakları hakkında önemli fikirler vermektedir.

Şekil-14

¹² Hafız Nuri Efendi (Başaran) hakkında detaylı bilgi için bkz. Güler ve Uzungöl 2022: 70-73.

Şekil-15

Şekil-16

Darülelhan'ın Şanlıurfâ'da 16 gün süren ikameti sırasında şehrin ileri gelenleriyle kurduğu temasları, yine fotoğraflar üzerinden anlama imkânı bulunmaktadır. Fotoğraflarda derleme heyeti ve bazı kaynak kişilerin yanı sıra,

şehrin mülkî ve askerî erkânı yer almaktadır (Şekil-17, Şekil-18, Şekil-19; Doğrusöz 2018: 219-220). Fotoğraflara ilişkin açıklayıcı notlar bulunmadığından dolayı, mevcut bütün kişilerin kimliğini belirlemek mümkün olmamaktadır.

Şekil-17

Şekil-18

Şekil-19

Darülelhan derleme heyeti Şanlıurfa'dan ayrılarak tren istasyonuna ulaşmak için Akçakale istikametinde ilerlerken, Rauf Yekta Bey, yol üzerinde bulunan Koruklu Köyü'nde muhtemelen hayatında ilk defa gördüğü kümbet evlerin bazı fotoğraflarını çekmiştir. Seçme katalogda da bu fotoğraflardan birisi yer almaktadır (Şekil-20; Doğrusöz 2018: 220).

Şekil-20

Şanlıurfa'dan sonra Akçakale-Halep-Adana-Ulukışla-Niğde rotasını takip eden derleme heyeti, Niğde, Ürgüp, Bor ve yakın köylerde bir süre çalışmıştır ([Gazimihal] 1928a: 169; 1928b: 1677). Literatürde Ürgüp, Bor ve civardaki köylerde yapılan çalışmaya dair herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi, hangi köylere gidildiği de bilinmemektedir. Buralarda derlenmiş halk müziği eserlerinin notaları da yayımlanmamıştır. Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda bulunan bazı belgeler, bu bölgedeki çalışma hakkında yeni veriler sunmaktadır. Seçme katalogda yer verilen nota, Bor'un Aspozi köyüne¹³ gidildiğini göstermekte (Şekil-21), nota kâğıdının sol üst köşesinde verilen bilgiler ise, koleksiyonda yer alan bazı fotoğrafların tanımlanmasını sağlamaktadır (Doğrusöz 2018: 197). Bu fotoğraflardan birisinde (Şekil-22), kaval çalan Osman Efe, santur çalan Halil Efe ve saz çalan İsmail birlikte görünmektedir. Diğer fotoğrafta (Şekil-23) ise aynı kişilerin yanı sıra ses kayıt cihazının başında hanende olarak bulunan Fertekli Ali oğlu Mustafa da mevcuttur (Doğrusöz 2018: 221). Bu fotoğraflar, Anadolu'da nadiren görülen santurun icra ortamını göstermek bakımından ayrı bir öneme sahiptir.¹⁴ Öte yandan, bu nota kâğıdında Hamparsum notasıyla yazılmış *Evlerinin Önü Nane* türküsü, Darülelhan yayınlarında yer almayan bir halk müziği eseri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil-24).

¹³ Köyün bugünkü ismi Karanlıkdere'dir.

¹⁴ Fotoğraflarda görülen santuri Halil Efe ve çalgısı hakkında bilgi için bkz. Yalın 1940: 30-32.

Şekil-21

Şekil-22

Şekil-23

Mahur

Yürük Aksak

AH EV LE RI NIN O NÜ DE NA NE
A GAM ih.

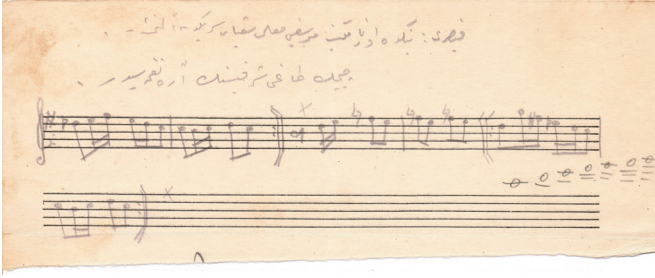
EV LE RI NIN O NÜ NA NE

BEN KÜL OL DU M YA NE YA NE

BE YİM BEN KÜL OL DUM YA NE YA NE

Şekil-24

Niğde ve çevresindeki çalışmalarını tamamladıktan sonra, derleme heyeti, Kayseri'ye giderek alan araştırmasına devam etmiştir. Mevcut yayınlar içinde Kayseri'de yapılan çalışmalarla ilişkilendirilebilecek bilgiler ve notalar son derece az olduğu için, Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda bulunan belgeler bir kat daha önem kazanmaktadır. Seçme katalogda, Kayseri'den yapılan çalışmalara örnek olarak, musiki muallimi Şaban Sırrı Bey'den derlenen *Çiçek Dağı Şarkısının Aranağmesi* başlıklı notaya yer verilmiştir (Şekil-25; Doğrusöz 2018: 198).

Şekil-25

Darülelhan derleme heyetinin 1926 yılında düzenlenen birinci gezideki son durağı Sivas olmuştur. Sivas'taki çalışmalara dair bazı yayınlar yapılmışsa da, Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda bu çalışmalara ilişkin henüz yayımlanmamış belgeler bulunduğu görülmektedir. Bunlardan birisi olan *Hele Sen İşin Bitirdin* başlıklı türkünün notasına, seçme katalogta örnek olarak yer verilmiştir (Şekil-26; Doğrusöz 2018: 199). Sözlerine nazaran bir “sohbet bitirme havası” olduğu anlaşılan bu türkü, söz konusu havaların kayıt altına alınmış nadir müzikli örneklerinden biridir.

Handwritten musical score for "Hele Sen İşin Bitirdin" by Rauf Yekta Bey. The score is written on aged paper with a single staff and includes lyrics in Turkish. The lyrics are: "Söz: Söysem işin bitirdin - / Kalk kışıncağı birer çayıncağı bir kökür - / Eylet çayıncağı birer çayıncağı bir kökür -". The score ends with a double bar line and a key signature of one sharp (F#).

Şekil-26

Rauf Yekta Bey'in koleksiyonunda yer alan halk müziğine ilişkin dokümanlar arasında, bazı tanımlanması güç belgelere de rastlanmaktadır. İleride tanımlanabilme ihtimali göz önünde tutularak, seçme katalogda bu gibi dokümanlardan iki adet fotoğrafa yer verilmiştir (Şekil-27, Şekil-28; Doğrusöz 2018: 222-223). Her iki fotoğraf, halk müziği derleme gezisinde çekilmiş diğer fotoğraflarla beraber aynı zarfın içinde bulunmuştur. Fotoğraflardan birinde elinde bağlama olan bir kişinin görülmesi, bu fotoğrafın derleme gezisiyle ilgili olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer fotoğrafta ise, sandalyede oturan bir kişi bulunmaktadır. Fotoğrafta görülen kişinin derleme gezileriyle alakalı olup olmadığı anlaşılamadığı gibi, bu kişinin müzisyen olup olmadığını anlayabilecek bir işaret de yoktur. Ancak, bu fotoğrafın geziye ait diğer fotoğraflarla bir arada bulunmuş olması ve renk tonlamasının diğer bazı fotoğraflardakine benzer bulunması, bu fotoğrafın da derleme gezisi esnasında çekilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Şekil-27

Şekil-28

Sonuç

Halk müziği eserlerinin yerinde tespit edilmesi gerektiğini Türkiye’de ilk kez öne süren müzik insanı olan Rauf Yekta Bey, bu fikrini uygulama olanağını 28 yıl sonra bulmuştur. Ancak, resmî müzik politikalarının belirlenme ve Darülelhan’ın bu politikalara uyma sürecinin sonunda Rauf Yekta Bey, mensubu olduğu kurumun halk müziğiyle ilgili çalışmalarından alakasını kesmek zorunda kalmış, elindeki notları, fotoğrafları ve notaları ise yayımlamamıştır. İTÜ OTMAG’ın yaptığı çalışma sonucunda bir bölümü ortaya çıkan Rauf Yekta Bey koleksiyonundaki belgeler, hem Darülelhan’ın yaptığı halk müziği yayınlarının arka planını aydınlatma potansiyeli taşımakta, hem de Rauf Yekta Bey’in halk müziğine ilişkin gözlemlerini ve bilgilerini somut bir şekilde sunmaktadır. Her iki konunun da henüz derinlikli bir şekilde ele alınmadığı

göz önünde tutulursa, söz konusu belgelerle ilgili yapılması gereken birçok çalışmanın bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Koleksiyonda yer alan belgelerin tanımlanması, belgelerin birbirleriyle ve Darülelhan'ın yayınları başta olmak üzere mevcut literatürle ilişkilendirilmesi, kurumdan kalan arşivde veya başka arşivlerde bulunması muhtemel belgelerle karşılaştırılması gibi konular, Türkiye'deki halk müziği derleme çalışmalarının tarihçesi bakımından incelenmeye değer başlıklardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Rauf Yekta Bey Koleksiyonu, A-152.

Rauf Yekta Bey Koleksiyonu, D-1.

Basılı Kaynaklar

Anadolu Halk Şarkıları (1927a). Defter 3. İstanbul: Darülelhan.

Anadolu Halk Şarkıları (1927b). Defter 4. İstanbul: Darülelhan.

Anadolu Halk Şarkıları (1927c). Defter 5. İstanbul: Darülelhan.

Anadolu Halk Şarkıları (1928a). Defter 6. İstanbul: Darülelhan.

Anadolu Halk Şarkıları (1928b). Defter 7. İstanbul: Darülelhan.

Bezirci, Pervin (2020). *Geçmişten Geleceğe Açılan Kapı: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2012-2020*. İstanbul: Hiperyayın.

Demirci[oğlu], Yusuf Ziya (1947a). “Memleketimizde Musiki Folklor Hareketleri”, *Musiki Ansiklopedisi* 4, s. 2-3.

Demirci[oğlu], Yusuf Ziya (1947b). “Memleketimizde Musiki Folklor Hareketleri”, *Musiki Ansiklopedisi* 5, s. 3.

Demirci[oğlu], Yusuf Ziya (1947c). “Memleketimizde Musiki Folklor Hareketleri”, *Musiki Ansiklopedisi* 6, s. 2.

Demirci[oğlu], Yusuf Ziya (1947d). “Memleketimizde Musiki Folklor Hareketleri”, *Musiki Ansiklopedisi* 7, s. 3.

Doğrusöz, Nilgün, ed. (2018). *Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikalari*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Doğrusöz, Nilgün - Yavuz, Dilhan - Demirtaş, Salih ve Kaya, Celal Volkan (2024). “Panel: Rauf Yekta Bey'in Musiki Antikalari”, *Uluslararası Rauf Yekta Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Erdem, Yasemin Tümer (2012). “Osmanlı Devleti'nin İlk Sivil Musikî Okulu: Dârülelhân”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, s. 1-42.

Erguner, Süleyman (2003). *Rauf Yektâ Bey: Neyzen-Müzikolog-Bestekâr*. İstanbul: Kitabevi.

Fındıkoğlu, Z. Fahri (1952). “Türk Folklorculuğunda Anket Usulünün İlk Tatbikati”, *İş* 128, s. 50-52.

[Gazimihal], Mahmut Ragıp (1928a). *Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz*. [İstanbul]: [y.y.].

[Gazimihal], Mahmut Ragıp (1928b). “Musiki Halkiyatı”, *Millî Mecmua* 104, s. 1677-1679.

[Gazimihal], K. Mahmut Ragıp (1929). *Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları*. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Güler, Selahattin Eyyubi ve Uzungöl, M. Emin (2022). *Urfa’da Hafızlık Eğitimi ve Urfalı Hafızlar*. Şanlıurfa: [y.y.].

“Halk Şarkıları” (1924). *Darülelhan Mecmuası* 1, s. 40-41.

Halk Türküleri (1929a). Defter 8. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1929b). Defter 9. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1929c). Defter 10. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1929d). Defter 11. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1929e). Defter 12. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1930). Kitap 13. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

Halk Türküleri (1931). Kitap 14. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, ed. (2003). *Osmanlı Müsiki Literatürü Tarihi*. İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Kaya, Celal Volkan (2014). *Ankara Devlet Konservatuvarı’nın Halk Müziği Alan Araştırmaları Kataloğu* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı Müzikoloji Programı.

Kaya, Celal Volkan (2019). “Türk Halk Müziği Derleme Çalışmaları Tarihçesi”, *Bir Dünya Müzik* 45, s. 10-13.

Kaya, Celal Volkan (2024). “Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarının Öncüsü Yusuf Ziya Demircioğlu”, *Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Müziğimizin Yüzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. [Baskıda]

Özcan, Nuri (2007). “Rauf Yektâ Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 34, s. 468-470.

Şenel, Süleyman (1987). “Dârü’l-Elhân Heyeti Tarafından «Fonograf»la Derlenen İlk Türkü”, *Türk Folkloru Belleten* 2/1-2, s. 121-140.

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: 89.

TRT Müzik Dairesi Yayınları THM Repertuar Sıra No: 416.

Yalın, Rıza (1940). *Cenupta Türkmen Çalgıları*. Adana: [y.y.].

Yekta, Rauf (1923, 20 Aralık). “Anadolu Halk Şarkıları”, *Vakit*.

Yekta, Rauf, ed. (1926a). *Anadolu Halk Şarkıları*. Defter 1. İstanbul: Darülelhan.

Yekta, Rauf, ed. (1926b). *Anadolu Halk Şarkıları*. Defter 2. İstanbul: Darülelhan.

Çevrimiçi Kaynaklar

Yektay, Yavuz ve Yektay, Cem [t.y.]. *Rauf Yekta Koleksiyonu Ön Tasnifi*. <<http://otmag.itu.edu.tr/projeler/rauf-yekta/ontasnif>> (20.05.2024).

